що почалась значно перед здобутєм Царгорода. В повнійшім поясненню гуманізма лежалоб і витолкуваннє антігуманістичного напряму краківської академії та її упадку. Таж і в пізнійших часах в тій інституції пережувано майже виключно „клясицизм“!

Зрештою, як сказано, розвідка проф. Кокорудза — удачна популяризация для молодіжи, яка може і повинна-б займати справоздання наших середніх шкіл. *С. Т.*

Franciszek Piekosiński — Sądownictwo w Polsce wieków średnich, Краків, 1898, ст. 34 (передрук з XXXV т. Rozpraw).

Коротко, конспективно і вповні доґматично на сих двох аркушах краківський професор зачеркує систему судів в Польщі до к. XV в. Праця дуже пожадана, бо заповняє в части прогалину, яку має польська наукова література на полі історії управи взагалі. Для нас вона інтересна — як взагалі історія польських інституцій, запроваджених потім на Руси. Відмін польського судівництва на Руси автор не дотикає.

Статя має в титулї додаток — розділ I; автор заповідає таким часом дальші части — по історії процесу. Виклад ясний і ядерний. В перегляд відмінних поглядів автор не запускаєть ся, літератури не подає, обмежаючись або голими цитатами документів, або часом — переказуючи зміст важнійших для історії інституції казусів. При теперішнім, мало висьвітленім ще стані історії польських інституцій такий доґматизм, розуміють ся, не дуже на місці, особливо коли річ іде про ґенезу певного інститута. Не раз в категоричній формі стрічаємо тут погляди, які повинні виступати що найбільше в формі обережної гіпотези. Лєхітська теория автора входить в гру також, але взагалі на представленнє істориї сих інститутів мало впливає. *М. Г.*

Statut Litewski drugiej redakcyi (1566). — Statutum Lituanicum aeterius editiones (1566) (Editio Collegii juridici Academiae Litterarum Cracoviensis. Collectanea ex Archivo Collegii juridici t. VII — Archiwum Komisyi Prawniczej, t. VII), Краків, 1900, ст. 70+568.

F. Piekosiński — Statut Litewski, Część I (Rozprawy Akademii Umiejętności, wydz. histor.-filoz. т. XXXIX, Краків, 1900, ст. 61—30).

Принціпи історичної методольоґії наказують між иньшим кожду подію, кождий учинок оцінювати на тлї його окруженя. Се правило, пригадане м. и. і д. Пєкосїньским в зацитованій його розправі, при порів-

нянню Литовського Статута з законодавством Казимира, мусимо припамятати і в оцінці сих публікацій: наші замітки не повинні звертати ся й не звертають ся до видавця Статута й автора розвідки про нього, тільки взагалі до тих наукових кругів, з яких сі публікації вийшли, тим більше що робили ся вони при помочи ріжних учених, які вказували рукописні кодекси для сього видання, переходили контролю й санкцию ріжних орґанів краківської академії й вийшли під її фірмою. Як продукт сього чільного огнища польської науки треба й оцінювати їх.

Спадщина історичної Польщі тяжким камінем лежить на сучасній Польщі. Виходячи з становища тої історичної Польщі, сучасні польські учені трактують Україну-Русь, Білорусь, Литву як домени польської науки, що ex officio мусять входити в круг польських дослідів, так само як учені всеросийського напряму втягають тіж самі предмети в круг росийської науки як її інтеґральні складники. Та провести сей погляд в дійсности, знайти відповідне місце приміром Україні-Руси в польській чи всеросийській науці, а головно — опанувати дотичні партиї так, щоб вони стояли вповні на рівени вимогів сучасного знання — стає все тяжше й тяжше. Я нераз підносив клясичні докази повної незнайомости з сучасним станом українознавства то у росийських то у польських учених. Ся незнайомість вповні зрозуміла при сучаснім стані української науки, що вимагає для свого опанования студий спеціяльних, дуже солїдних, і тільки виказує трагізм положення тих учених, що не можуть попращати ся з традиційним поглядом, що то „усе наше“. Зацитував я недавно цінне в своїй наівности признанне одного з чільних московських учених, що західно-руські тексти повинні для них подавати ся з перекладом, бо знання західно-руської мови годі від них вимагати. Щож сказати про учених польських, з котрих деякі ледво навіть вміють слябізувати руське друковане письмо?

Такі наші нотования іґноранції української науки у тих чужих учених, що беруть ся писати про українські річи, дражнили нераз тих чужих. Ще недавно чув я докір з польських кругів, що ми мовляв хочемо зробити з українських річей свою монополь. Одначе на сторонах наших „Записок“ і я й иньші наші учені все з великим признанием і вдячністю витаємо кожду чужу працю з сфери українознавства, зроблену солїдно, науково, як цінну поміч і добуток для нашого знання, чи вийшла вона з під пера Росиянина, Поляка, чи Німця. Маємо для нашої науки підставові роботи, зроблені чужими людьми, й бажаємо собі їх як найбільше, але тим часом мусимо рішучо пятнувати всякий прояв іґноранції й легковаження наукових вимог, чи то виходить він від когось з земляків, чи чужинців, що беруть ся писати про українські річи як про

„свої", не вважаючи за потрібне одначе до такої роботи прикладати ті наукові вимоги, як у справді своїх сферах.

Думаю, що коли б мова йшла про виданнє і об'ясненнє якоїсь польської правничої памятки, то такий modus procedendi як бачимо отсе з Литовським Статутом, був би рішучо неможливий.

Краківська академія, чи то її правнича комісия задумали видати Литовський Статут 1566 р., як памятку „польського права" (яким чином Л. Статут до польського права належить, се вже секрет польських учених), досі мовляв не публїковану. Забрав ся до сього професор польського права на краківськім університеті Фр. Пекосїньский, учений реномований і в виданню правних памяток досьвідчений. Він розглянув ся за кодексами й стягнув їх вісїм, XVI—XVII вв., з ріжних місць — з Галичини, Познаньщини, Петербурга; але се були тексти латинські й польські, тим часом як проф. Пекосїньский a priori був переконаний, що автентичний Статут 1566 р. був руський. Переконавши ся, що żaden rękopis z ruskim tekstem się nie dochował, він постановив видати en regard текст латинський і польський, gdyż one będą się wzajemnie kontrolowały i dopomogą do ustalenia nieznanego tekstu autentycznego (стор. Ш). А що Статут 1566 р. по унії 1569 р. підпав певним змінам для ужитку Волини й Київщини, тож окрім тексту 1566 р. д. Пекосїньский постановив опублїковати екстраваґанциї „Волинського Статута", яко другу частину своєї публїкациї.

Так і зроблено. С. 1—302 містять Статут 1566 р. з двох старших рукописей — одної латинської й одної польської (майже без варіянтів), с. 303—566 під титулом: Statut Wołyński подають екстраваґанциї одного з кодексів (варшавського кляштора св. Духа) волинської редакциї статута з кінця XVI в.

Так зложив ся показний том, близько 40 арк. друку, елєґантсько виданий, як всї видання Краківської академії, на прегарнім папері й добрим письмом, опублїкований як т. VII Архіва Правничої Комісиї. А на останнїй картцї його читаємо таке:

Ostrzeżenie. Właśnie kiedy druk niniejszej publikacyi dobiegał końca, przywiózł nam kolega Ptaszycki z Petersburga wiadomość, że w Muzeum Rumiańcowa w Moskwie znajduje się rękopis Statutu litewskiego drugiej redakcyi w tekscie ruskim, a więc w tekscie autentycznym. Że taki tekst istnieć musiał, i że był urzędowym, nie wątpiliśmy. Gdy jednak żadna z naszych bibliotek rękopisu z takim tekstem nie posiadała, ani też uczeni nasi o istnieniu takiego rękopisu żadnej wiadomości nie mieli, przeto nie pozostało nam nic innego, jak przystąpić do wydania tekstów łacińskiego i polskiego, chociaż nie ulega wątpliwości, że gdybyśmy o owym rękopisie ruskim przed rozpoczęciem

hrushevsky.nbuv.gov.ua

druku niniejszej publikacyi wiadomość mieli, bylibyśmy niewątpliwie tekst ruski jako autentyczny przyjęli za podstawę naszego wydawnictwa. Obecnie gdy druk wydawnictwa jest już na ukończeniu, nie podobna nam tak postąpić; co najwyżej moglibyśmy tylko ów tekst ruski ogłosić dodatkowo na końcu i wytłumaczyć się, dla czego ten tekst najważniejszy dopiero na końcu a nie na początku ogłaszamy.

Zważywszy atoli, iż ów tekst ruski z rękopisu Muzeum Rumiańcowa w Moskwie, ogłoszony już został drukiem w Moskwie, roku 1854 we Wremienniku imperatorskiego Moskiewskiego obszestwa historyi i starożytności rosyjskich, tomie XVIII i tym sposobem potrzebie uczonego świata stało się zadość, nie wydawało się koniecznem powtarzania tego druku, gdy i uzyskanie owego rękopisu z Muzeum Rumiańcowa do Krakowa do naukowego użytku przedstawiało niepokonane trudności, a conajmniej kilkomiesięczną zwłokę czasu i druk, który czcionkami ruskiemi musiałby był być wykonany, wymagałby znaczniejszego nakładu, którego komisya prawnicza na inne pilniejsze cele bardzo potrzebuje.

Таки так! Краківські учені, заходячи ся коло видання „невиданої досї“ другої редакциї Статута й за браком загиненого руського текста вкінцї друкуючи нїкому не потрібні переклади його, не підозрівали, що ще в р. 1854 він видрукований був в такім загально звістнім виданню як Временник московського історичного товариства, не бачили, видко, й тих росийських та українських публїкацій, де цитувалось се виданнє Статута, й треба було аж приїзду в Краків петербурського чоловіка, щоб довідати ся від нього, що руський текст істнує, виданий, і се виданнє й досї можна купувати по дуже приступній цїні — 2 руб. за примірник. Супроти сього всього заходи краківських учених і кошти краківської академії, вложені в виданнє сього тому, сходять на марно, і ми можемо тільки притакнути заяві редактора його, що правнича комісия має далеко пильнїйші задачі, нїж забавляти ся в подібні екскурси в так мало звісні собі сфери.

Могла би мати вправдї значіннє друга частина публїкациї, присьвячена волинській редакциї Статута 1566 р. — коли б була зроблена инакше..

Як відомо, Статут 1566 р. задержав силу правного кодекса для Волини, Київщини й Браславщини, з виїмком розділа II — про земську оборону; кодекс сей мав доповняти ся новими соймовими конституциями, виданими для сих земель, і поправляти ся на земських соймиках. Кілька разів (на соймах 1647 і 1667 р.) підіймала ся мова про ревізию сього волинського права й видрукованнє його в новоскодифікованій формі, але анї видруковане воно не було, анї не дістало нової офіциальної

редакції й циркулювало далі в ріжних редакциях приватних. Місцеві правники, для практичних потреб, доповняли артикули Статута 1566 р. пізнійшими новелями, помічними текстами й коментарями. Простудиовати сї редакції було б інтересно й для пізнання правної практики сих земель, і з культурно-історичного становища. Досі сього не було зроблено, й проф. Пєкосїньский мав би право на нашу вдячність, коли б був таку роботу проробив.

Мав він три рукописи „Волинського статута“: той згаданий вище кодекс кляштору св. Духа, з кінця XVI в., затитулований: Statut wielkiego xięstwa Litewskiego, ktorym się teraz woiewodztwa Kiiowskie, Wołyńskie y Bracławskie sądzą, z yllustraciami. Другий — тепер Петербурської публ. бібліотеки, колись якогось Чаплицкого, писаний в XVII в., але як здогадуєть ся д. П. - лише переписаний з кодексу кінця XVI в., має титул: Statut Wołyński y wielkiego xięstwa Litewskiego. Третій — з тої ж бібліотеки, з XVII в. (писаний по р. 1613), без титулу, але з цїкавою записков: Anno Domini 1670 w Warszawie na seymie walnym diebus octobris i. m. pan Horain, sędzia ziemski kiiowski, poseł na tenze seym, tę xięgę Statutu Wołynskiego darował panu Stefanowi Hankiewiczowi i. k. m. sekretarzowi, pisarzowi dekretowemu wołyńskiemu, aktikantowi koronnemu. Очевидно, при дальшім шуканню число таких кодексів можна б було значно побільшити. Описані д. Пєкосїньским кодекси значно ріжнять ся між собою: в одніх — першім і третім — II роздїл задержаний, в другім опущений; новелї, екстраваґанції, спосіб оброблення — також ріжні, як то, розумієть ся, й зовсїм природно стрінути в приватних редакциях. Отже річ очевидна, задача наукової роботи супроти сих редакций була б така: зібравши можливо як найбільше таких збірників,*) дати їх аналїзу й загальну характеристику: яких новель і помічних прав уживали їх редактори, як уживали, прикладали, толкували, і вибрати хиба цїкавійші екстраваґанції й замітки коментаторів. Инакше поступив собі пр. П.: він видрукував зовсїм in crudo екстраваґанції одного з тих кількох кодексів, які мав, тай годї...

Не велика потїха і з розвідки проф. Пєкосїньского, бо і в ній показує він повну свою невинність що до науки історії права в. кн. Литовського. Ся перша частина містить Powstanie trzech redakcyj Statutu. В другій заповідає автор порівняннє змісту трох редакций Статута; за тим можуть наступити дослїди над джерелами їх постанов.

*) Так знаємо окрім сих той ужитий для видання Статута Московським історичним Товариством; другий, також руський, описаний недавно д. Ясинским в його розвідці про трибунал.

hrushevsky.nbuv.gov.ua

В нинїшній першій частинї д. П. виказує законодатні памятки, які випередили Статути, від привилея 1387 р. почавши, вичисляючи детайлїчно параґрафи їх, зате не даючи нїяких вказівок на ті видання, з яких черпає автор сї тексти. Читач, переглядаючи сї нїкому не потрібні реєстри, стрінє не одну дивну річ — певне здивуєть ся, прочитавши над привилеєм 1447 р. традицийну дату 1457, без всяких застережень і пояснень, і широко відкриє очі, побачивши земські привилеї Жмуди й Більської землї з поминенням иньших. Що то за штука? Але годї застановляти ся над такими „детайлями“ — не стало б на то часу. Загляньмо лїпше до загальних виводів автора.

Вони того дїйсно варті, бо дуже оригінальні, особливо як на теперішнї часи. Ш. автор застановляєть ся над тим, чи варто польським історикам заходити ся коло аналїзи постанов Литовського Статута, чи буде яка користь з такої аналїзи сього „pomnika prawodawstwa polskiego“, як зве його автор (с. 126). На се питанє автор відповідає катеґорично: оплатить ся, бо Статут опертий головно на праві польськім, і вилучивши рецепциї з польських законодатних памяток, знайдемо в нїм рецепцию польського звичаєвого права — цїнне джерело до пізнання сього останнього.

Вправдї можна б припускати, що польське право в Статутї має підрядну ролю, поруч литовського й руського, але д. П. такими розумуваннями не дає себе збити. Звичаєве право литовське не могло виробити ся в поганських часах, бо правлїнє в Литві було деспотичне, через теж і руського права Литва в тих часах не могла рецииовати; від часів же унії Литва черпала тільки з польського права.

Jeśli zatem, jak wykazaliśmy, виводить автор, rodzinne prawo zwyczajowe litewskie nader drobnego tylko dostarczyć mogło materyału do formowania prawa litewskiego, a prawo zwyczajowe ruskie jeszcze drobniejszego, jeśli nie żadnego, to stąd wynika, że w Statucie litewskim w pierwszym rzędzie i przedewszystkiem z materyałem z prawa polskiego zaczerpniętym mamy do czynienia (с. 129).

Як легко — одним апріорним арґументом переїхав автор до порядку дневного над звязками статутового законодавства з руським звичаєвим правом і старшим руським праводавством над тим усїм, що від часів Даниловича (його Historischer Blick auf die lithanische Gesetzübung, 1834 р.!) служило предметом старанних дослїдів — у Ярошевича, Леонтовича, В. Буданова й його численних учеників. Се іґнорованнє місцевих земських прав, що знайшли свій частковий вираз в краєвих уставах, і залежности від сих остатнїх Статута 1529 р. І се твердженє, що литовський нарід не міг мати звичайового права!

Дуже то все оригінально!... *М. Грушевський.*